

THOMAS NAGEL

UMYSŁ A KOSMOS*

NATURA WYJAŚNIEŃ NAUKOWYCH

XVII-wieczna rewolucja naukowa, która wywołała niezwykle postęp w rozumieniu przyrody, od początku wymagała ważnego ograniczenia, mianowicie wykluczenia z dziedziny badań dotyczących świata fizycznego wszystkiego tego, co umysłowe — świadomości, znaczenia, intencji i celu. Nauki fizykalne, które rozwinęły się w jej następstwie, opisują przy użyciu matematyki składniki wszechświata materialnego oraz prawa rządzące ich zachowaniem w przestrzeni i czasie.

My sami, jako organizmy fizyczne, jesteśmy częścią wszechświata i składamy się z tych samych elementów, co inne części. Ostatnie odkrycia w biologii molekularnej wielce się przyczyniły do lepszego zrozumienia przez nas fizycznej i chemicznej podstawy życia. Ponieważ nasze życie umysłowe wyraźnie zależy od naszego istnienia w postaci organizmów fizycznych, a zwłaszcza od funkcjonowania centralnego systemu nerwowego, nasuwa się myśl, że nauki fizykalne mogą umożliwić wyjaśnienie nawet umysłowych aspektów rzeczywistości — że fizyka zyska w końcu status teorii wszystkiego.

PROBLEM UMYŚLÓW

Uważam jednak, że taka ewentualność jest wykluczona ze względu na ograniczenia, które od początku zostały wpisane w nauki fizykalne. Nauki te mogą opisać organizmy naszego pokroju — naszą strukturę i zachowanie w przestrzeni i czasie — jako część obiektywnego układu czasoprzestrzennego. Nie są natomiast w stanie opisać subiektywnych doświadczeń takich

Prof. THOMAS NAGEL — profesor filozofii i professor emeritus prawa na New York University; adres do korespondencji — e-mail: thomas.nagel@nyu.edu

* Na podstawie: „The Core of *Mind and Cosmos*”, *The New York Times* z 18 sierpnia 2013 r. Przekład za zgodą Autora. Śródtytuły pochodzą od tłumacza.

organizmów ani tego, jak wygląda świat z ich najróżniejszych, konkretnych punktów widzenia. Można podać czysto fizyczny opis procesów neurofizjologicznych, które są przyczyną doświadczenia, a także opis zachowania fizycznego, które normalnie towarzyszy doświadczeniu. Taki jednak opis, choćby nawet wyczerpujący, pominie subiektywną istotę doświadczenia — jakie ono jest z punktu widzenia jego podmiotu — bez której nie byłoby ono w ogóle świadomym doświadczeniem.

A zatem nauki fizykalne, mimo niezwykłych osiągnięć w swojej dziedzinie, z konieczności pozostawiają bez wyjaśnienia ważny aspekt świata przyrody. Ponadto, ponieważ sfera umysłowa pojawiła się w wyniku rozwoju organizmów zwierzęcych, same nauki fizykalne nie mogą w pełni wyjaśnić natury tych organizmów. I wreszcie, ponieważ za istnienie świadomych organizmów odpowiada długi proces ewolucji biologicznej i ponieważ procesy czysto fizyczne nie mogą wyjaśnić ich istnienia, to ewolucja biologiczna musi być czymś więcej niż tylko procesem fizycznym, a teoria ewolucji, o ile ma wyjaśnić istnienie świadomego życia, musi być czymś więcej niż tylko teorią fizykalną.

Znaczy to, że światopogląd naukowy, jeśli aspiruje do pełniejszego zrozumienia przyrody, musi zostać rozszerzony tak, aby objął teorie zdolne wyjaśnić pojawienie się we wszechświecie zjawisk umysłowych oraz subiektywnych punktów widzenia, w ramach których te zjawiska występują — teorie innego rodzaju niż znane nam dotychczas.

ROZWIĄZANIA

Istnieją dwa ogólne sposoby odrzucenia powyższego wniosku, a każdy z nich ma z kolei dwie odmiany. Pierwszy sposób polega na odrzuceniu tezy, że sfera umysłowa stanowi nieredukowalny aspekt rzeczywistości, a następnie na (a) twierdzeniu, że można ją utożsamić z pewnym aspektem sfery fizycznej, takim jak układy zachowania lub układy aktywności neuronalnej, bądź na (b) zaprzeczeniu, że sfera umysłowa jest w ogóle częścią rzeczywistości i uznaniu jej za iluzję (ale czyją?). Drugi sposób polega na odrzuceniu tezy, że sfera umysłowa wymaga wyjaśnienia naukowego przez jakąś nową koncepcję porządku przyrody, ponieważ bądź (c) możemy ją uważać po prostu za szczęśliwy traf czy przypadek, niewyjaśnioną dodatkową własność określonych organizmów fizycznych, bądź (d) możemy uznać, że posiada ona wyjaśnienie, które jednak należy nie do nauki, ale do teologii — inaczej mówiąc, że w trakcie ewolucji umysł został dodany do świata fizycznego w wyniku boskiej interwencji.

ROZSZERZONA KONCEPCJA NAUKI

Wszystkie cztery wymienione stanowiska mają swoich zwolenników. Sądzę, że ogromna popularność, jaką cieszy się wśród filozofów i naukowców opcja (a), czyli pogląd redukcjonizmu psychofizycznego, bierze się nie tylko z wielkiego prestiżu nauk fizykalnych, ale również z poczucia, że jest to najlepszy sposób obrony przed budzącą zaniepokojenie opcją (d), czyli stanowiskiem teistycznego interwencjonisty. Ktoś jednak, kto uważa opcje (a) i (b) za w sposób oczywisty fałszywe, a opcję (c) za całkowicie niewiarygodną, nie musi od razu akceptować opcji (d). Naukowe rozumienie przyrody nie musi bowiem ograniczać się do fizykalnej teorii obiektywnego układu czasoprzestrzennego. Można sensownie poszukiwać szerszej formy rozumienia, która obejmie sferę umysłową, a zarazem zachowa charakter naukowy — inaczej mówiąc, pozostanie teorią immanentnego porządku przyrody.

To rozwiązanie wydaje mi się najbardziej prawdopodobne. Wprawdzie pewne wersje poglądu teistycznego są spójne z dostępnym świadectwem naukowym, ale skłaniam się raczej ku opcji naturalistycznej, która nie jest materializmem. Przypuszczam, że umysł nie jest niewyjaśnialnym trafem ani boskim, anomalnym darem, lecz podstawowym aspektem przyrody, którego nie zrozumiemy, dopóki nie pokonamy ograniczeń wpisanych we współczesną ortodoksję naukową. Dodałbym, że nawet niektórzy teiści mogą się z tym zgodzić. Mogą oni bowiem utrzymywać, że to Bóg jest ostatecznie odpowiedzialny za taki rozszerzony porządek przyrody, podobnie jak, według nich, jest on odpowiedzialny za rządzące przyrodą prawa.

*Z języka angielskiego
przełożył Marcin Iwanicki*

UMYSŁ A KOSMOS

Streszczenie

Esej przedstawia w krótkiej formie główny argument książki Thomasa Nagela *Mind and Cosmos: Why the Materialist Neo-Darwinian Conception of Nature is Almost Certainly False* (Oxford University Press 2012). Zgodnie z tym argumentem nauki fizykalne w obecnej postaci nie są w stanie podać zadowalającego wyjaśnienia świadomego życia i w związku z tym są niepełne. Nie powinno nas to jednak skłonić do przyjęcia jakiejś formy teizmu, ale raczej do poszukiwania szerszej, adekwatniejszej koncepcji przyrody.

Dr MARCIN IWANICKI — Katedra Historii Filozofii Nowożytnej i Współczesnej w Instytucie Filozofii na Wydziale Filozofii KUL; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: miwanick@gmail.com

THE CORE OF *MIND AND COSMOS*

Summary

The essay outlines the main argument of Thomas Nagel's influential book *Mind and Cosmos: Why the Materialist Neo-Darwinian Conception of Nature is Almost Certainly False* (Oxford University Press 2012). According to the argument the physical sciences in their present form cannot adequately account for our conscious life and are thus incomplete. This should not lead us to accept some form of theism, however, but to a search for a broader, more adequate conception of nature.

Słowa kluczowe: Thomas Nagel; *Mind and Cosmos*; nauki fizykalne; świadome życie; koncepcje przyrody; materialistyczna neodarwinowska koncepcja przyrody; teizm.

Key words: Thomas Nagel; *Mind and Cosmos*; physical sciences; conscious life; conceptions of nature; materialist Neo-Darwinian conception of nature; theism.

Information about Author: THOMAS NAGEL—an American philosopher, University Professor of Philosophy and Law Emeritus at New York University; address for correspondence—e-mail: thomas.nagel@nyu.edu

Information about Translator: MARCIN IWANICKI, PhD — Department of the History of Modern and Contemporary Philosophy, Institute of Theoretical Philosophy, Faculty of Philosophy at the John Paul II Catholic University of Lublin; address for correspondence: Al. Raławickie 14, PL 20-950 Lublin; e-mail: miwanick@gmail.com